

FORTEPIANO ANSAMBLI IJROCHILIKNING ZAMONAVIY TRANSFORMATSIYALARI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i05.080>

Nilufar Xudoyqulova
xbnn4@mail.ru
O‘zDSMI

Annotatsiya: Ushbu maqolada XXI asrda fortepiano va ansambl ijrochiligining rivojlanishidagi asosiy tendensiyalar tahlil qilingan. Ijrochilik amaliyotining transformatsiyasiga ta’sir ko’rsatayotgan sotsiokulturniy, texnologik va ta’limiy omillar ko’rib chiqiladi, shuningdek, professional hamjamiyat oldida turgan asosiy chaqiriqlar aniqlanadi. Maxsus e’tibor musiqiy interpretatsiya masalalari, raqamlashtirish jarayonlari, kontsert formatining o’zgarishi hamda pedagogik strategiyalarni yangilashga qaratilgan. Ijrochilik va ta’lim amaliyotini takomillashtirishning mumkin bo’lgan yo’nalishlari taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: fortepiano san’ati, ansambl ijrochiligi, musiqiy interpretatsiya, raqamlashtirish, musiqiy ta’lim, kontsert amaliyoti

CONTEMPORARY TRANSFORMATIONS IN PIANO ENSEMBLE PERFORMANCE PRACTICE

Nilufar Khudoykulova
State Institute of Culture and Arts of Uzbekistan

Abstract: The article examines the key trends in the development of piano and ensemble performance in the 21st century. Sociocultural, technological, and educational factors influencing the transformation of performance practice are analyzed, and the main challenges facing the professional community are identified. Special attention is paid to the issues of interpretation, digitalization of the musical environment, changing the concert format, and updating pedagogical strategies. Possible directions for improving performance and educational practices are proposed.

Keywords: piano art, ensemble performance, musical interpretation, digitalization, music education, concert practice

Yangi O‘zbekiston taraqqiyoti jarayonida musiqiy madaniyat sohasini yanada takomillashtirishga qaratilgan konseptual yondashuvlar, shuningdek ushbu yo’nalish

uchun yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash tizimli ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan xalq ta'limi tizimini, xususan musiqa ta'limini modernizatsiya qilishga qaratilgan farmon va qarorlar qabul qilinmoqda.

Mazkur islohotlar doirasida fortepiano san'ati akademik musiqaning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. U nafaqat an'analar davomiyligini aks ettiradi, balki musiqachilar professional tayyorgarligining zamonaviy tendensiyalarini ham namoyon etib, ichki va tashqi chaqiriqlarga moslashgan holda doimiy rivojlanish jarayonida bo'lmoqda.

Fortepiano san'ati tizimida ansambl ijrochiligi alohida o'rin tutadi. Fortepiano ansambli o'ziga xos janr sifatida ijrochilardan nafaqat yuqori texnik mahoratni, balki rivojlangan badiiy tafakkur, nozik eshitish qobiliyati, ijodiy hamkorlik va interpretatsion uyg'unlikni ham talab qiladi.

Akademik musiqaning asosiy ustunlaridan biri bo'lgan fortepiano san'ati ichki va tashqi muammolar bilan to'qnashgan holda uzluksiz rivojlanib bormoqda. Ushbu ko'p qirrali dunyoda fortepiano ansambli alohida o'rin egallaydi. Bu janr ijrochilardan nafaqat virtuos mahoratni, balki chuqur o'zaro tushunish, nozik eshitish va sinergiyaga erishish qobiliyatini ham talab qiladi.

Fortepiano ansambli kontekstida muammolar jamoani shakllantirish bosqichidayoq boshlanadi. Mukammal tovush muvozanatiga erishish, frazirovka va artikulyatsiyani bir xillashtirish, shuningdek eng mayda nyuanslargacha sinxronlikni ta'minlash pianinochilardan nafaqat mukammal texnikani, balki o'zaro tushunish ustida doimiy va sinchkov mehnatni talab etadi. Ushbu uyg'unlikning yetishmasligi ansamblning yaxlitligi va ifodaviyligini yo'qotib, parchalanib eshutilishiga olib keladi.

Mazkur muammolarni hal etish yo'li sifatida nafaqat repetitsiya jarayonini jadallashtirish, balki pedagoglarning talabalar ansambl ko'nikmalari ustida ishlashdagi ishtirokini kuchaytirish ham muhimdir. Aynan fortepiano ansambli masalalariga bag'ishlangan maxsus mahorat darslari musiqachilarda zarur kompetensiyalarni shakllantirishda samarali vosita bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, yosh pianinochilarda ansamblidagi har bir ishtirokchining rolga ongli munosabatni rivojlantirish muhimdir. Ansambl - bu raqobat emas, balki ijodiy muloqot ekanligini anglatish zarur.

Fortepiano ansambli san'ati - har bir nyuans muhim bo'lgan uzluksiz mukammallik izlanishidir. Qiyinchiliklarni yengib o'tish orqali pianinochilar o'z ijrochilik tajribalarini boyitadilar va musiqa san'atining yangi qirralarini o'zlari hamda tinglovchilar uchun kashf etadilar. Bugungi kunda fortepiano ansamblini rivojlantirishning muhim tarkibiy qismlaridan biri repertuarni kengaytirish hisoblanadi. Klassik va romantik asarlarning boy merosiga qaramay, fortepiano

duetlari va fortepiano ishtirokidagi kamer ansambllar uchun zamonaviy kompozitorlar tomonidan yaratilayotgan asarlar hali yetarli emas. Shu bois repertuarni yangilash ishonchli metodologik asosga tayanishi zarur.

Zamonaviy kompozitorlik ijodini rag'batlantirish va yangi asarlar yaratish ijrochilik amaliyotini boyitishi mumkin, biroq bu jarayon ta'limga chuqur yondashuvni talab qiladi. Boris Milich ta'kidlaganidek, ustuvor tamoyil bosqichma-bosqichlik va talablarning to'g'ri ketma-ketligi bo'lishi kerak: faqat murakkablikni oqilona taqsimlash orqaligina ijrochini zamonaviy texnikalarni o'zlashtirishdan musiqaning haqiqiy badiiy mohiyatini ochib berish darajasiga olib chiqish mumkin.

Zamonaviy texnologiyalar ham fortepiano ansamblini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ijrolarning videoyozuvlari orqali batafsil tahlil qilish, mashhur ansamblchilar bilan onlayn mahorat darslari, jahon konsert yozuvlariga kirish imkoniyati yosh musiqachilar uchun yangi ufqlarni ochadi. Partituralar ustida birgalikda ishlashga mo'ljallangan interaktiv platformalar, fikr va repetitsiya yozuvlari almashinuvi ansambllarni shakllantirish jarayonini, ayniqsa masofada joylashgan musiqachilar uchun, yengillashtiradi.

Pedagogik jihatlarni ham unutmaslik kerak. Ansamblchilarni tayyorlash eng dastlabki bosqichlardan boshlanishi zarur. Lev Barenboym o'z asarlarida ta'kidlaganidek, "jamoaviy musiqiy ijrochilik" ta'limning ilk qadamlaridanoq shakllanishi kerak. O'quv dasturlariga kamer musiqa va ansambl ijrochiligiga bag'ishlangan fanlarni kiritish, empatiya va faol tinglash ko'nikmalarini rivojlantirish muvaffaqiyatli ansambl faoliyati uchun poydevor yaratadi. Muhimi, pedagoglarning o'zlari ham ushbu janrdan ilhomlanib, o'z bilim va qiziqishlarini talabalariga yetkaza olishlaridir.

Fortepiano ansambliga bag'ishlangan konsert faoliyati va festivallar uning ommalashuvida beqiyos ahamiyatga ega. Klassik duetlardan tortib yirik tarkibli ansambllargacha bo'lgan turli formatlar ushbu janrning keng imkoniyatlarini namoyon qiladi. Yosh ansambllar uchun maydonlar yaratish, ansambl mahoratiga yo'naltirilgan tanlovlar tashkil etish, boshqa san'at turlari bilan qo'shma loyihalarni amalga oshirish fortepiano ansamblining zamonaviy musiqa olamidagi mavqeini oshiradi.

Shunday qilib, fortepiano ansamblini rivojlantirish yo'llari ko'p qirrali bo'lib, ular ijrochilik mahoratini takomillashtirish, repertuarni kengaytirish, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, innovatsion pedagogik yondashuvlar va faol konsert hayotini o'z ichiga oladi.

Mavjud muammolarni bartaraf etish ushbu janrga nafaqat o'z ahamiyatini saqlab qolish, balki yangi hayot baxsh etib, tinglovchilarni o'zining betakror go'zalligi va chuqur mazmuni bilan ilhomlantirish imkonini beradi.

Fortepiano ansambli - akademik musiqadami yoki zamonaviy janrlardami - ijrochilar va tinglovchilar uchun noyob san'at sohasi hisoblanadi. Ikki yoki undan ortiq fortepianoning (yoki fortepiano va klavesin, organ kabi boshqa klavishli cholg'ularning) uyg'unligi tekstura, dinamika va ifodaviylik uchun cheksiz imkoniyatlar yaratadi. Simfonik transkripsiyalardan tortib ikki ijrochi uchun maxsus yozilgan virtuos duetlargacha bo'lgan asarlar fortepiano ansamblining ko'p qirraliligini namoyon etadi.

Tarixan fortepiano ansambli yakkaxon fortepiano ijodiyoti bilan parallel ravishda rivojlangan bo'lsa-da, o'ziga xos yo'lni bosib o'tgan. Dastlabki ikki fortepiano uchun yozilgan asarlar ko'proq raqs yoki salon musiqasi xarakterida bo'lgan bo'lsa, keyinchalik kompozitorlar uning murakkab va yirik shakllar yaratish imkoniyatlarini tadqiq qila boshladilar. Yohann Sebastyan Baxdan Dmitriy Shostakovichgacha bo'lgan asarlar ushbu janrga bo'lgan doimiy qiziqishni tasdiqlaydi.

XX asr oxirlarida fortepiano ansambli O'zbekistonda ham jadal rivojlana boshladi. Mamlakatimiz kompozitorlari - R. Abdullayev, Feliks Yanov-Yanovskiy, F. Alimov, M. Otajonov hamda M. Gumarov - G. G'ulomova, S. Asabayeva - Z. Muhammadjonova, B. Axmedjanova - S. Ahadjonova kabi pianino duetlari ushbu janrga murojaat qilib, mukammal chiqishlari bilan musiqa ixlosmandlari qalbidan mustahkam o'rin egalladilar.

Zamonaviy kompozitorlar fortepiano ansamblining chegaralarini kengaytirishda davom etmoqdalar: elektron elementlar, noodatiy ijro texnikalari va janrlar sintezidan foydalanish ushbu san'at turining dolzarbligini ta'minlamoqda. Bu esa yosh auditoriya va musiqiy innovatsiyalar tadqiqotchilarini o'ziga jalb etadi. Kamer konsertlardan tortib yirik loyihalargacha fortepiano ansambli musiqiy ifodaning kuchli va ilhomlantiruvchi vositasi bo'lib qolmoqda.

XXI asrda fortepiano va ansambl ijrochiligi raqamlashtirish, madaniy makonning globallashuvi, konsert amaliyotining transformatsiyasi va ta'lim standartlarining yangilanishi bilan bog'liq sifat o'zgarishlarini boshdan kechirmoqda. Ushbu jarayonlar ilmiy tahlil va professional rivojlanishning yangi strategiyalarini ishlab chiqishni talab etadi.

Zamonaviy musiqa madaniyati raqamli media muhitida faoliyat yuritmoqda. Onlayn konsertlar, striming platformalari va masofaviy ta'lim ijrochi hamda auditoriya o'rtasidagi munosabat xarakterini sezilarli darajada o'zgartirdi. Ayniqsa, COVID-19 pandemiyasi davrida virtual makon muqobil sahnaga aylandi.

Akademik musiqani idrok etishning yangi modeli shakllanmoqda: vizual komponent kuchaymoqda, ijrochining media imiji muhim ahamiyat kasb etmoqda, musiqa multimediya texnologiyalari bilan integratsiyalashmoqda. Bugungi pianinochi

nafaqat interpretator, balki mediashaxs, kommunikator va kross-janr loyihalar ishtirokchisidir.

Ansambl ijrochiligida texnologiyalar masofaviy loyihalarni amalga oshirish imkonini bermoqda, biroq ular akustik sezgirlik, tembr muvozanati va jonli muloqotga asoslangan an'anaviy ansambl tamoyillarini qayta ko'rib chiqishga majbur qilmoqda.

Zamonaviy ijrochilik turli interpretatsion yondashuvlar bilan xarakterlanadi. Romantik subyektiv interpretatsiya an'analari bilan bir qatorda tarixiy autentik ijrochilik amaliyoti ham faol rivojlanmoqda.

Ijrochi stilistik ishonchlilikka intilish va individual badiiy konsepsiyani izlash o'rtasida faoliyat olib boradi. Fortepiano san'atida kam ijro etiladigan repertuar, zamonaviy kompozitorlar asarlari va kamer ansambl janrlariga qiziqish ortmoqda.

XXI asrda ansambl musiqachiligi tobora dialogik xarakter kasb etib, hamkorlarning teng huquqli ishtirokini talab qilmoqda. Bu esa yuqori kommunikativ madaniyat, moslashuvchanlik va badiiy qarorlarni muvofiqlashtirish qobiliyatini talab etadi.

Zamonaviy musiqa ta'limi tizimi bir qator muammolarga duch kelmoqda:

- muntazam akademik ta'limga motivatsiyaning pasayishi;
- ommaviy madaniyat bilan raqobat;
- ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish zarurati;
- ijrochining professional kompetentligiga qo'yiladigan talablarning o'zgarishi.

Zamonaviy badiiy muhitdagi dinamik o'zgarishlar ijrochilikni rivojlantirishning yangi strategiyalarini izlash zaruratini yuzaga keltirmoqda. Ushbu transformatsiyalar kontekstida quyidagi ustuvor yo'nalishlarni ajratib ko'rsatish mumkin:

Repertuarni yangilash. Zamonaviy musiqa, kross-janr loyihalar va kam tanilgan kamer shakllarni repertuarga kiritish orqali ijrochilik dunyoqarashini kengaytirish strategik ahamiyatga ega. Bu akademik san'atni zamonaviy tinglovchi ehtiyojlariga moslashtirish imkonini beradi.

Raqamli texnologiyalarni tizimli integratsiya qilish. Maxsus onlayn platformalar, multimedia vositalari, ijroni tahlil qilish va qayd etishning raqamli usullaridan foydalanish zamonaviy musiqachi faoliyatining ajralmas qismiga aylanmoqda.

Ansambl madaniyatini rivojlantirish. Barqaror ijodiy jamoalarni shakllantirish va ta'lim tizimiga maxsus ansambl mahorati kurslarini joriy etish professional rivojlanishning muhim omilidir.

Fanlararo yondashuvni amalga oshirish. Musiqaning teatr, adabiyot va tasviriy san'at bilan integratsiyasi yangi badiiy shakllarni yaratishga xizmat qiladi va akademik san'at auditoriyasini kengaytiradi.

Pedagogik metodikalarni modernizatsiya qilish. Moslashuvchan, individuallashtirilgan ta'lim dasturlarini ishlab chiqish hamda talabaning ijodiy mustaqilligini rag'batlantirish zamonaviy ta'limning asosiy yo'nalishidir.

Fortepiano va ansambl ijrochiligidagi zamonaviy transformatsiyalar madaniy paradigma o'zgarishlarining chuqur jarayonlarini aks ettiradi. Raqamlashtirish, globallashtirish va badiiy tafakkurning yangilanishi musiqachining professional tayyorgarligiga yangi talablarni shakllantirmoqda.

Rivojlanish istiqbollari akademik maktab an'analari va innovatsion musiqiy amaliyot shakllarining uyg'unlashuvi bilan bog'liq. Ushbu jarayonlarning markazida badiiy interpretatsiya, ijodiy tashabbus va madaniy mas'uliyat tashuvchisi bo'lgan ijrochi shaxsi turadi.

Shunday qilib, fortepiano va ansambl ijrochiligini yanada takomillashtirish tarixiy tajriba, zamonaviy texnologiyalar va yangilangan pedagogik strategiyalar integratsiyasi asosida amalga oshirilishi mumkin. Bu esa XXI asrda akademik musiqa san'atining barqarorligi va raqobatbardoshligini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Е.В. Келдыш. Музыкально-энциклопедический словарь. - М.: Советская энциклопедия, 1990.
2. Акбаров И. Музыкальный словарь. - Т.: Издательство литературы и искусства имени Гафура Гуляма, 1987
3. Крунтяева Т. Словарь иностранных музыкальных терминов. - Л.: Музыка. 1988.
4. Милич Б. Воспитание ученика-пианиста. - М.: Кифара, 2008.
5. Баренбойм Л. А. Путь к музицированию. - Л.: Музыка, 1979. - С. 14.
6. Akbarov I. Musiqa lug'ati. - T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1987
7. Ганиева Л. Узбекский фортепианный дуэт 90-х годов XX века- начало XXI столетий. - Т.: Ташкентский Государственный институт искусств имени М. Уйгура. 2004.
8. Xudoyqulova N. Fortepiano. O'quv qo'llanma.- T.: Donishmand ziyo, 2023.